

ISSN 2001-6247

MARBÄCK
VÅR HEMBYGD
2014

Marbäcks bygdeblad

Årgång 5

Stöd hembygdsföreningen och vår målsättning att bevara
hembygdens kultur, samt ha en
”levande Hembygdsgård”

Vi är nu 114 betalande hembygdsvänner
Som medlem, hör gärna av Dig och kom med förslag
på aktiviteter som vi kan genomföra tillsammans

Sätt in medlemsavgiften 80 kr/medlem på
föreningens bankgiro 225-9109

Vill Du hyra Hembygdsgården till någon aktivitet,
hör med vår vaktmästare
Rolf Henriksson 0380/42035

Redaktionskommitté:

*Bengt Nilsson, Christer Källner, Lars Källner,
samt Johan o. Veronica Örfelth*

Omslagsbild:

*Linbastan vid Hembygdsgården
en gång i tiden flyttat från gården Äng.*

Foto: Bengt Nilsson

Några tankar om år 2014 från vår ordförande:

Vi har en vacker hembygdsgård med utsikt över dalen och Marbäcks kyrka från 1200-talet.

Gården är en tillgång för bygden på olika sätt. Den går att hyra till samlingar, kalas, bröllop, begravningar m.m.

Föreningen har många sammankomster under året. En dag i sommar vill vi visa vår hembygdsgård, "Öppen Gård", då vi hoppas många kommer. Vi visar och berättar om gården och om vad som finns i husen. Vi umgås, pratar och dricker kaffe med hembakat bröd.

Under åren som gått har vi har besökt olika platser i socknen t.ex. Vrangsjö, Stockholmshemmet, Herrestad och Öringe, och i år kommer vi att besöka Katrineholms slottsruin.

Hembygdsgården är en pärla som vi är stolta över. Där träffas vi, umgås och delar med oss av berättelser från förr och nu. Allvar och skoj!

Aneby biodlarförening har sina bisamhällen på hembygdsgården.

Vår vaktmästare håller gården så fin och tar emot besökare.

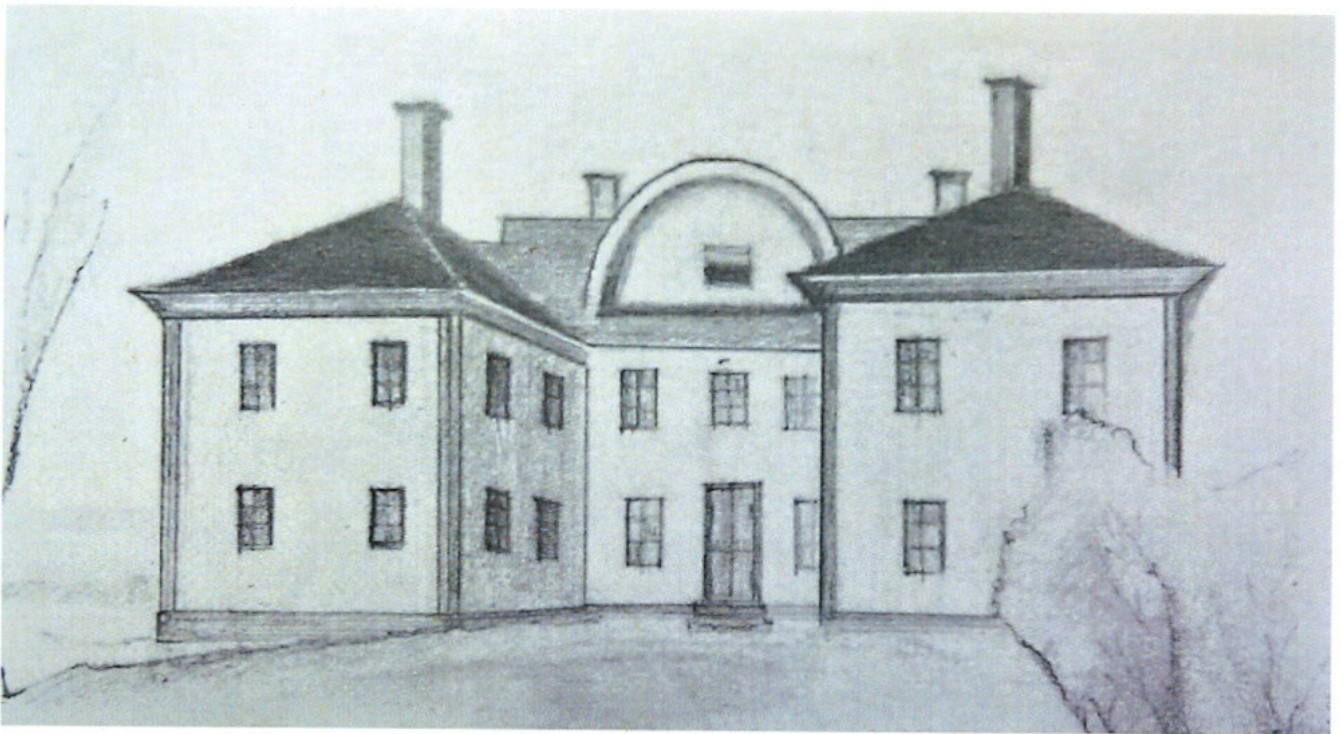
Välkommen till Marbäcks hembygdsgård!

Lars Källner

Katrineholm slott

Gården Katrineholm, som förr heter Horsnäs, är en av de äldsta i Marbäck.

Den förste kände ägaren till Horsnäs hette Jon Dansson (Bååt). Det var i början av 1300-talet. Han var gift med Bo Jonsson Grips mor i hennes andra äktenskap. Därför är det troligt att Bo Jonsson Grip - en tid Sveriges störste jordägare och dessutom riksdrots - kan ha vuxit upp på gården. Nästa ägare var Daniel Niklisson (1338) Han ägde en stor del av gården eller

Katrineholms slott från norrsidan. Teckning utförd av Ferdinand Härnlund omkring 1880.

hela. Daniel Niklisson sålde Horsnäs gård 1360 till Bo Jonsson Grip. Det var då egendomen började kallas Gripgården. Vem som övertog gården efter Bo Jonsson Grip saknas det uppgift om. På 1400-talet övergick gården i familjen Bagges ägo. Ätterna Kafle och Ulf har även varit ägare. Lagmannen Christer Bonde köpte delar av gården och 1692 var han ägare till hela Horsnäs. Sedan dess har Katrineholm som det nu heter varit i släkten Bondes ägo.

Det var friherre Christer Bonde och hans maka Anna Catharina Wrangel af Lindeberg som lät bygga slottet på 1690-talet, ett väldigt träslott i två

Katrineholms slott.

Konstnär Ferdinand Härnlund..

våningar efter mönster av italiensk villa. Makarna inspirerades säkert till slottsbyggandet av det vackra läget vid sjön Ralången. Det gick åt massor av sten till grunder, murar och vallgravar. De lät göra pålningar och fyllningar i omkringliggande kärrmark för anläggande av en trädgård i holländsk stil. Den blev dock aldrig fullbordad. Slottet och gården kallades Katrineholm efter makan Anna Catharina.

Bondesläkten hade tidigare haft Bordsjö som sätesgård, nu skulle Katrineholm bli den nya sätesgården, 1692 hade han byggt en bro som var tillfartsväg från kyrkan till gården.

Bron och vägen blev till mycket bekymmer och behövde ständigt underhåll eftersom marken var vattensjuk.

När Katrineholms slott stod färdigt 1697, var Christer Bonde och hans hustru beredda att flytta in, och man trodde att de bodde i slottet några år omkring sekelskiftet 1700, framför allt om sommaren. Vid samma tid var de ofta på Bordsjö. Men Katrineholms slott blev inte vad man tänkt sig. Det låg invid sankmark och var fuktigt och ogästvänligt större delen av året. Christer Bonde blev samma år som slottet blev färdigt utnämnd till lagman i Värmland så stor del av året var han där.

Friherre Christer Bonde, som inte hade efterlevande barn, stiftade i ett testamente 1712 Bordsjö, Katrineholm, Äng och Askeryd (senare tillkom genom byte Herrestad) till fideikommiss till förmån för sin kusin, riksrådet greve Gustaf Bonde. I fideikommissbrevet bestämmer friherre Bonde, att "att så länge någon med namnet Bonde lever, få nämnda gårdar ej övergå till annan familj".

Glädjen över Katrineholms slott blev kort, bara ett fåtal år, till Christer Bondes död på egendomen Springsta i Västmanland 1712.

Hustrun tros ha flyttat till den Wrangelska egendomen Gransbo i Säby socken där hon var född och där hon dog 1724. Slottet stod sedan övergivet och obebott.

Sommarutflykt till slottruinen.

Bondeättens dagböcker och brev i Sävstaholmsarkivet har inget annat att berätta om Katrineholm än att det stod tomt och öde och endast användes av Bondeättens medlemmar när de befann sig på genomresa. Under 1700-talet bodde på slottet en gårdsvakt som skulle ha uppsikt över det öde slottet. Han hette Aschling. Greve Carl Bonde skriver i sina dagsboksanteckningar om slottets öde: "Den 11 juni (1763) kom jag äntligen till Katrineholm, men dörrar och fönster var tillslutna och ingen människa syntes till, hur mycket vi än knackande och bultade. Slutligen anlände från

kyrkan fogden Aschling och hans hustru Sara samt till sist kamrer Åkerman... Förmiddagen därpå besåg jag Katrineholms omgivningar, som är mycket sumpiga och förefalla osunda, men mannen som bodde där i huset hade redan uppnått 90 år..."

I ett brev till sin syster Fredrika skriver greven: "Katrineholm har en alltför vacker situation: en matsal som är ganska vacker och utbyggnader, men det ligger i ett kärr och har mycket gravar och dammar omkring sig..."

Slottruinen på 1940-talet.

3 jan 1780 skriver bondesläktens bokhållare Nils Åkerman: Katrineholms stora träbro, 140 alnar lång, erfordrar ansenligt med virke per år till underhåll. Han tycker att det vore bra att förkorta den med stenfyllning. Han konstaterade att det inte skulle gå, när en 13 – 14 alnar lång påle ej tar botten under första broankaret.

Stenen som hade funnits i åkern hade under 30 års tid avförts och nedsänkts utanför stora byggnaden till grund för den 1747 anlagda ringmuren som ständigt rasar och sjunker. Nu finns ingen sten kvar annat än i bergen. De fick lägga timmer och annat virke helt tätt till grund och ris och sand så snart det sjunker.

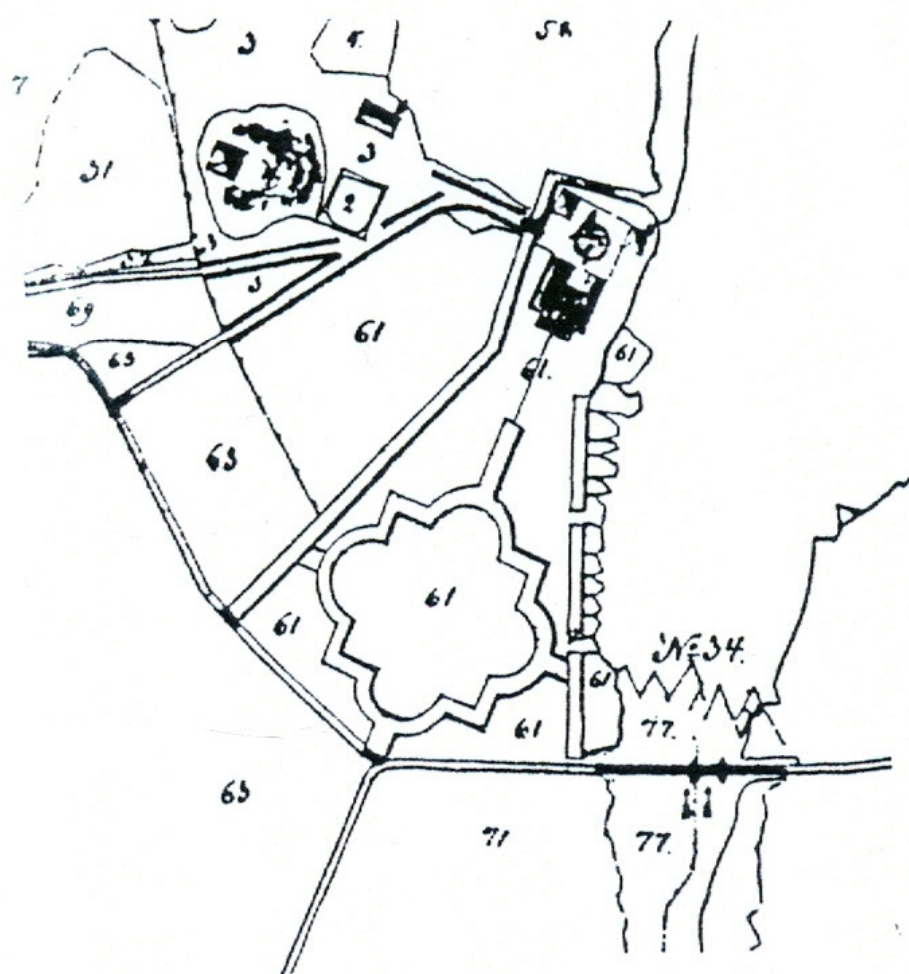
I c:a 150 år blev slottet liggande öde och obebott - bortsett från gårdskarlen. Slottet revs ner 1889. Mycket av materialet användes när Herrestads hus,

ett corps-de-logi, byggdes. Inventarier och vackra målade gyllenlädertapeter överfördes till Hörningsholm och andra Bondeägda herresäten i Mälardalen.

Flottholmen

Hit till Ralången kom under 1700- och 1800-talet landshövdingar, vetenskapsmän och kungligt folk. Alla ville de se den märkliga Flottholmen som mesta tiden låg ett par meter under vattenytan – men som särskilt under varma somrar flöt upp och blev synlig med sjödränkta, svarta stubbar och torvdy. Det fanns olika teorier om varför ön kom upp. Lågt vattenstånd var en teori. Sumpgas som lyfte ön var en annan.

När kung Gustaf III var kronprins och 1766 reste till Danmark för att möta sin tillkommande gemål Sofia Magdalena besåg han Flottholmen vid sin förbiresa.

Kartbild över Katrineholms slott.

År 1773 den 2 september kom kungen på sin Eriksgata och såg på nytt igen Flottholmen som hade kommit upp den 19 augusti. Till minne av kungens besök sattes det på holmen upp en ekplanka med en kopparplåt med inskription om kungens besök och årtal. Den finns nu på Hembygdsgården.

I kyrkböckerna finns noggrant förda anteckningar om när holmen varit synlig minst 33 gånger - från 1696 till början av 1900-talet. Man trodde att ön förebådade krig, pest eller andra olyckor. Sedan sjön i början av 1900-talet sänktes, har ön legat synlig över vattnet.

Tidens tand nöter på ruinen. Bild från januari 2014.

Sammanställt av Inger Källner

Källförteckning

Gamla papper berättar – Linus Johansson

Småländska fideikommiss – Erik Åkerhielm

Regnbågen, bilaga till Östgöta Correspondenten 10/9 1960

Fakta och sägner om Katrineholms slott av Jean Silfving.

Likgatan var finns den?

I Linus Johanssons bok "Gamla papper berättar" skriver han om denna vägen.

"I gamla handlingar talas om norra, södra och östra portskjulen, samt likporten. Var dessa portskjul befunnit sig och hur de sett ut går ej att utröna. 1783-1789 utvidgades kyrkogården åt öster och 1794 beslöts att bygga ny försvarlig mur runt om, och 1815 tilltäckte man likporten. Vad som finnes kvar är namnet på vägen från f.d. Ålderdomshemmet ner mot Västergården. Man förde alltid liken den vägen och sedan utefter kyrkogårdens östra sida upp mot likporten. Den vägen kallas alltjämt Likgatan"

Något som han inte skrev, men som han muntligt berättade vid den studiecirkel som han ledde, tiden innan boken kom i tryck, var att "självspillingar" (själv mord) fördes Likgatan ner och lyftes sedan in över kyrkogårdens stenmur. Anledningen skulle väl vara någon form av nedlåtande av personens handling. När seden togs ur bruk talades aldrig om.

Så länge det fanns arrendator på Västergården brukades Likgatan som en "genväg", men numera är den snart igenväxt. Naturen återtager vad den förlorat!

Bengt Nilsson

Författaren Bertil "BC" Carlsson

Vår far Bertil föddes 1915 i Viken, ett torp under Fagerhult. Han var äldst av 7 syskon. Det var en tuff uppväxt i den lilla torpstugan för mor Elin. På övervåningen bodde även morföräldrarna Sofia och Karl. Bertil fick tidigt bidra till försörjningen. Han tjänade på olika gårdar i trakten. Under beredskapstiden gifte han sig med Elsa från Kvarnen vid Gravsjöhult. De flyttade till Sunhult där Bertil bl.a. körde en gengasdriven taxibil. Han drev även en cykelverkstad, som senare övertogs av Bengt Sunbring.

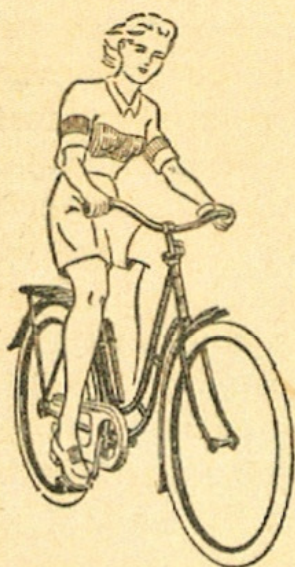

Under tiden i Sunhult utökades familjen med Conny. 1949 gick flytten till Gränna och Wretaholms gård. Där arbetade Bertil på gården som maskinist. Flytten gick sedan vidare till Vetlanda där Bertil arbetade som verktygsmakare vid tändsticksbolaget. Längtan tillbaka till hembygden förde familjen till Lönhult i Askeryd. Där föddes dottern Irma. 1951 flyttade familjen till Gunnarstorp, Hult. Bertil arbetade som lastbilschaufför. Efter några år började han en anställning hos AB Rich. Pettersson i Aneby och som pågick fram till pensionen. 1954 förverkligades drömmen om ett eget hus i Blå Grindar. Huset fick namnet Rosenhill efter hans favoritlåt "Adress Rosenhill".

Bertil var utåtriktad, nyfiken och alltid glad och positiv. Han tyckte om att berätta historier och deklamerade gärna dikter, bl.a. av Pelle Näver, vilken han träffade ett flertal gånger.

Intresset sträckte sig också till resor och han upptäckte gärna nya saker. Detta gjorde att vi barn under 50-och 60-talet fick se mycket av Sverige och Norge under resor med tält och kappsäck.

Han var också mycket tekniskt intresserad. Bl.a. byggde han om en handgräsklippare till motordrift med hjälp av en mopedmotor. Detta väckte stor uppmärksamhet i trakten.

Cyklar gör vi allihopa i vår — roligt och nyttigt!

Har Ni cykeln klar — för nu är det åter tid att börja färdas på detta moderna och bekväma sätt. Behöver Ni en ny cykel, så ha vi den. Vi ha många olika märken att välja på, även begagnade cyklar i gott skick. Eller behöver Er gamla cykel ses om, lämna den då med förtroende till oss. Vi utföra alla slags reparationer noggrant och till låga priser. Vare sig det gäller reparation eller köp av cykel, vänd Er till

Bertil Carlssons Verkstad o. Cykelaffär
SUNHULTSBRUNN. TELEFON 49.

Bertil hade under åren ett antal politiska uppdrag i kommunen, bl.a. såg han till att gatljuset vid vägkorsningen i Blå Grindar kom till stånd. Bertil var redan på 40-talet intresserad av litteratur och poesi. Han läste mycket böcker och skrev gärna själv. Detta intresse resulterade 1951 i en utgåva på Eifels tryckeri av romanen "Ödets famntag". Därefter kom han att kallas "Författaren". Han skrev ännu en roman, som tyvärr aldrig blev utgiven. Bertil skrev gärna om hembygden, framför allt om trakten kring Viken och Försjön. Under årens lopp gladde han även många med personliga dikter vid högtidsdagar.

Några minnen från Viken

Inför mor Elins 60-årsdag 1/12 1954

Säg, minns Du en röd liten stuga
däruppe på backens krön
där träden så sakta sig buga
för vinden utifrån sjön

Minns Du doften av nytvättat linne
som torkat i sol och i vind
och hur skönt det känns härinne
när mot kudden Du lägger din kind

Minns Du Försjöns vågor så vita
och dess höga och mäktiga svall
minns Du hur de dåna och slita
mot berget vid Snikehall

Minns Du julen då Du ännu ej var stor
och alla klappar vi fått
och påsen från morfar och mormor
med nötter och äpplen och smått

Minns Du hur solen i vågorna glittrar
när den sedan blir lugn och skön
minns Du då hur fåglarna kvittrar
och fiskljusen på Mörkhultaön

Ja så har dagar och år från oss glidit
och stugan länge stått tom
men i hjärtat det ofta har svidit
när vi aldrig får dit vända om

Minns Du lingon i skogen så röda
vid grävlingakullens fot
och linnea skär och spröd
vid tallar och granars fot

Och när vi står invid kyrkan om kvällen
med blick över Ralångens sjö
vi ser så många välkända ställen
ja här vill vi leva och dö

Minns Du korna på bete i skogen
se dem för en inre syn
och hönsen som sprang under logen
när höken singlar i skyn

”Författaren” Bertil Carlsson avled i november 1981 och ligger begravd på Marbäcks kyrkogård.

Conny och Irma

Vaktmästartjänsten vid Hembygdsgården 1956 – 2003

En eftermiddag i november månad besöker vi Iris Nilsson, i sällskap med Kerstin och Karl-Gustav Gustavsson, dotter och måg till Iris. Sedan en tid tillbaka är Antuna hennes bostads-adress, och vi hälsar på för att få veta lite om hur förhållandena var när Erland och Iris kom till Marbäck som vaktmästare i april 1956.

Av barnen var det Kerstin och Göran som flyttade med från Berga där de tidigare bodde. Efter ett par år i Marbäck föddes sedan Håkan som ”minstingen” i familjen. Det var små utrymmen, och kanske inte så lätt-skött, men att klaga var inte något som Iris sysslade med!

I föreningens protokoll står det att nya korkmattor skulle läggas, men att de skulle bekostas av vaktmästaren i dennes lägenhet och köket målas. Föreningens ekonomi var svag, så det förklarar väl att mattläggningen fick bekostas av vaktmästaren, i gengäld var ju hyran fri.

Foto: Privat

Vid sammankomster då servering förekom blev det trångt i det lilla köksutrymmet. Iris och Erland skötte som regel detta i egen regi, men vid större evenemang kunde det vara många som hjälpte till. I början av 1980-talet beslutades om en utbyggnad av Hembygdsgården, och det blev en vinkelutbyggnad åt öster, där vaktmästarlägenheten fick en egen ny entre' på södersidan, toalett och duschrum, samt ett TV-rum på andra våningen. Allt det nya blev till en välkommen förbättring av boendet.

Iris goda hembakade kaffebröd var välkänt i bygden, och särskilt skall nämnas de utsökta hallontårtor man kunde få, och det var en tillgång när föreningen hyrde ut lokalerna till olika aktiviteter.

Foto: Göran Engström

Erland hade förutom skötseln av Hembygdsgården ett jobb som skogsarbetare på deltid, men hade även tjänsten som kyrkvaktmästare i Marbäck under många år.

Efter Erlands bortgång vid millennieskiftet 2000, insåg väl Iris att hon med ålderns rätt kunde sluta vaktmästartjänsten. Vid årsmötet den 28 februari 2003 avtackades Iris efter 27 års omsorgsfull vård av Marbäcks Hembygdsgård.

Med pennan i hand, Bengt Nilsson

Baron: Är detta räf- eller harspår?

Skogvaktaren: — Nä, dä ä en gångstig.

Efter Strix

Årskrönika 2013

Den 18 januari inleddes föreningens programverksamhet med amatörteater. Det var "Husförhöret," med aktörer från bygden under ledning och regi av Ulf Lundberg, som också spelade den myndige prästen i föreställningen. Det blev trångt, men trivsamt, med gott kaffe efteråt i gemenskap med "husförhörsaktörerna"!

Årsmötet hölls den 15 mars. Vid brasans sköna värme fick vi höra ett knippe visor framförda av Göran Johansson och Tomas Fransson, varvat med diktläsning av Inger Källner, ur Sara Brün-Fritze's nytryckta dikt-häfte.

Vid val till styrelsen hade Ingvar Andersson avböjt omval och nyvaldes istället Irma Lundström. I samband med detta val avtackades Ingvar med en vårbukett för gångna år i styrelsen. Till ordförande ett år omvaldes Lars Källner, Styrelsen konstituerade sig efter avslutat årsmöte med vice ordförande Katrina Kylefjord, sekreterare och kassör Bengt Nilsson (med hjälp av Inger Källner till databokföringen), samt intendent Johan Örfelth.

Vid arbetslördagen den 20 april ställde en trogen medarbetarskara upp för att vårstäda i parken. Efter gott förmiddagskaffe åkte några av deltagarna till Bordsjö för att hämta ett stort gammalt träskåp som föreningen fått. Skåpet inställdes i vår ladugård på logen.

Valborgsmässofirandet den 30 april inleddes traditionellt i Kyrkan där diakonissan Christina Antonsson medverkade med andakt, Margareta Wittgård ackompanjerade på pianot till Göran Johanssons sånger och Inger Källner läste dikter. Kyrkans sångkör medverkade sedan med de traditionella vårsångerna under Claes Ljungdals ledning uppe vid vårbrasan. Ett mycket fint och personligt vårtal hölls av Peter Andreasson, och avslutningen på en fin men lite kylig vårkväll gjordes med fyrverkeri och kanonsalut!

Söndagen den 30 juni var det samling vid Öringe där Johan och Veroica Örfelth tog emot oss. Johan berättade om gårdens historia, visade renoveringen av den pampiga verandan, som återställts till ett tidigare utseende, samt

öppnade sitt eget hopsamlade gårds-muse'um, med mängder av intressanta föremål. Veronica bjöd på förfriskning och vår kaffekorg med innehåll avnjöt vi på verandan. Efter detta var vi stärkta till en stilla promenad ut i

skogen där Johan visade oss det som enligt legenden kallas heliga Birgittas källa. Därefter återvandring till gården och avslut med tack för en trevlig söndagseftermiddag.

Slätterdag den 3 augusti i hembygdsparken blev en fin dag med ett varmt och skönt slätter-väder. Vi böjer oss för tekniken och har bara med lien för "syns skull", när betesputsen efter traktorn arbetar. Förmiddags-fikat smakade utmärkt i den sköna sensommarvärmén och Smålandstidningens reporter gjorde en trevlig artikel till tidningen.

Brasaftonen den 22 november besöktes av Matts Thorin som representant för Aneby ornito-logiska klubb, och han bjöd på ett fantastiskt fint fotoprogram, gjort tillsammans med Peter Hörenius, som tagit de flesta bilderna av fåglar och djur omkring Ralången, bilder som var i "proffsklass". Publiken kunde varit fler, men trivseln runt kaffebordet var ändå på topp!

Dokumentationen av gamla foton har vi jobbat vidare med under det gångna året. Vi har till vår ledning fått ovärderlig hjälp av Lars-Erik Karlsson från Tranås. Han har en del av sitt ursprung från Marbäck, eftersom hans farfar var byggmästare när Missionshuset byggdes och var dess förste vaktmästare. I pojåkåren besökte Lars-Erik sin farfar som då ägde Gungsan och bodde där. Intressanta äldre foton är vi ständigt på jakt efter, så hör av er till föreningen om ni har några!

Det gamla skåp som vi hämtade från Bordsjö den 20 april har vi under hösten gjort i ordning. Undertecknad som under många år tjänstgjort på godset visste om skåpet sedan 1960-talet, där det stått på ladugårdens rän-

ne. Då vi eftersökt ett bra förvaringsskåp tillfrågades VD på Bordsjö, Lars Knutsson, och han tyckte det skulle vara glädjande om skåpet kunde bli till nytta, varefter vi erhöll det som gåva. Några mindre defekter har reparerats av Johan Örfelth, eljest är skåpet intakt i original, trolig tillverkning 1700-tal.

Under året har upplagan av Saras dikter slutsålt. Dikthäftet har vunnit mångas gillande och varit till glädje, inte minst till föreningen som på detta sätt kunde dokumentera både Sven Nordströms, och Sara Brüns hembygdsintresse.

Marbäck i december 2013

Bengt Nilsson

- *Skulle inte skogvaktarn villa ta min pöjke i lära?*
- *Skjuter han bra då?*
- *Nää, inte precisen dä, men han ljuger redan så dä vure tröckt.*

Efter Strix

Marbäcks hembygdsförenings Program för 2014

Julfest den 10 januari 2014

Vi äter gott, lyssnar på musik och sång, samt några julberättelser

Fotodokumentation den 28 januari och onsdagen den 19 februari

Tag med gamla fotografier, gärna miljöbilder, även "nutidshistoria"
start kl 18,30 i Hembygdsgården

Årsmöte den 14 mars, kl 19

Visning av en del av fotodokumenteringen och förhandlingar

Arbetslördag den 26 april kl 9.00

Vårröjning i parken med förberedelser inför "Valborg". Föreningen
bjuder på fika.

Valborgsmässofirande den 30 april kl 19

Traditionellt tillsammans med Kyrkan

Utflykt Katrineholms slottsruin den 29 juni kl 14

Medtag kaffekorg

Slätterdag den 9 augusti kl 9.00

Slätter i parken, föreningen bjuder på kaffe och tårta

"Öppen hembygdsgård" den 31 augusti kl 14 – 17

Hembygdsgårdens hus och samlingar visas och berättas om

Brasasattol den 24 oktober kl 19

Programmet ej tas till, annonseras i dagspressen